

ЯНКА САЛАМЕВІЧ

ПАТРЭБНЫ БІБЛІАГРАФІЧНЫ ДАВЕДНІК

«Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты». Рэкамендацыйны бібліяграфічны паказальнік. Укладальнік І. Смыкава. Дзяржаўная бібліятэка БССР імя Ул. І. Леніна, 1973.

Прасякнутая гуманістычным пафасам, духам партыйнасці і народнасці, высокімі ідэаламі служэння савецкаму народу, беларуская літаратура з кожным годам набывае ўсё большую папулярнасць не толькі ў рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. Расце і яе міжнародны аўтарытэт. Сведчаннем гэтаму шматлікія пераклады твораў беларускіх пісьменнікаў на многія мовы народаў Савецкага Саюза і выданне беларускай літаратуры ў многіх замежных краінах.

Лепшыя творы беларускай паэзіі, прозы, драматургіі, публіцыстыкі, крытыкі з поспехам выконваюць пачэсную задачу ідэйна-эстэтычнага выхавання працоўных у духу вернасці сацыялістычнай Радзіме, Камуністычнай партыі, выхоўваюць высакародныя пачуцці патрыятызму, любові да свае роднае зямлі і ўсяго савецкага народу, пачуцці глыбокай адданасці справе будаўніцтва светлай камуністычнай будучыні. Многія з іх справядліва адзначаны высокімі ўзнагародамі Радзімы. Так, творы П. Броўкі і І. Мележа ўдасцоены найвышэйшай узнагароды — Ленінскай прэміі. Звання лаўрэатаў Дзяржаўных прэмій СССР удастоіліся беларускія пісьменнікі Я. Купала і Я. Колас, П. Броўка і Я. Брыль, К. Крапіва і А. Куляшоў, М. Танк і І. Шамякін.

21 снежня 1957 года Савет Міністраў БССР прыняў пастанову аб устанавленні Літаратурных прэмій імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа за лепшыя творы паэзіі, прозы, драматургіі. Лаўрэатамі

Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы сталі П. Панчанка, М. Танк, Ул. Дубоўка, А. Макаёнак, С. Дзяргай, К. Кірэенка, М. Аўрамчык, А. Вялюгін. Літаратурную прэмію імя Якуба Коласа атрымалі ў рэспубліцы П. Броўка, І. Шамякін, І. Мележ, Я. Брыль, В. Быкаў, П. Пестрак, М. Лужанін, І. Новікаў.

18 лістапада 1965 года Савет Міністраў БССР прыняў пастанову аб Дзяржаўных прэміях БССР імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа. Яны прысуджаюцца, пачынаючы з 1966 года. Лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы сталі М. Танк, П. Панчанка, А. Пысін, П. Броўка, А. Куляшоў, К. Кірэенка. Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Якуба Коласа адзначаны творы Н. Пашкевіча, І. Шамякіна, М. Лынькова, І. Навуменкі.

8 лістапада 1968 года ўстаноўлена Дзяржаўная прэмія БССР імя П. М. Лепаўскага ў галіне журналістыкі. Яе лаўрэатамі сталі І. Новікаў за дакументальную аповесць «Тварам да небяспекі» і В. Палтаран за зборнік нарысаў «Ключы ад Сэзама» і нарыс «Дзівасіл».

З 1967 года ў БССР прысуджаецца і прэмія Ленінскага камсамола Беларусі (лаўрэаты: І. Навуменка, А. Куляшоў, К. Губарэвіч, А. Савіцкі).

Усім вышэйназваным пісьменнікам-лаўрэатам і прысвечаны рэкамендацыйны бібліяграфічны паказальнік «Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты», выдадзены летась Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя Ул. І. Леніна (складальнік І. Смыкава).

Матэрыялы ў даведніку размешчаны наступным чынам: Янка Купала, Якуб Колас, лаўрэаты Ленінскай прэміі, лаўрэаты Дзяржаўных прэмій СССР, Дзяржаўных прэмій БССР, Літаратурных прэмій імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа і лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола Беларусі.

У канцы бібліяграфіі змешчаны дзве надзвычай цікавыя статыстычныя табліцы. У першай — звесткі пра выданне твораў беларускіх пісьменнікаў-лаўрэатаў у БССР за 1918—1971 гады. З яе, напрыклад, можна даведацца, што за гэты

час творы Я. Коласа выдаваліся ў Беларусі 156 разоў тыражом 2 713,1 тысячы экзэмпляраў (з іх на беларускай мове 136 кніг тыражом 1 602 тыс. экз.). Кнігі Я. Купалы за гэты час выходзілі на беларускай мове 81 раз, М. Лынькова—55, К. Крапівы—53, П. Броўкі—45, М. Танка—39 разоў і г. д.

Другая табліца паказвае, як выдаваліся кнігі беларускіх пісьменнікаў-лаўрэатаў у СССР (па-за межамі Беларусі) за 1918—1970 гады. Так, творы Я. Коласа выходзілі 79 разоў на 15 мовах народаў Савецкага Саюза (тыраж 2 122 тыс. экз.), Я. Купалы—68 разоў на 15 мовах (тыраж 3 564 тыс. экз.), Я. Брыля—48 разоў на 13 мовах (тыраж 2 544 тыс. экз.), І. Шамякіна—43 разы на 15 мовах (тыраж 4 777 тыс. экз.). Кнігі І. Мележа за гэты час выйшлі 24 разы тыражом у 6 мільёнаў 740 тысяч экзэмпляраў.

Такім чынам, гэтыя дзве невялічкія таблічкі гавораць надзвычай многа і пра папулярнасць кніг беларускіх пісьменнікаў, і пра тое, як шырока пайшла беларуская літаратура за гады Савецкай улады ў гущу народных мас не толькі на Беларусі, але і па ўсёй Краіне Саветаў.

Заканчваецца даведнік «Храналагічным паказальнікам прэмій», «Паказальнікам прэмій», «Паказальнікам аўтараў і назваў твораў, адзначаных прэміямі» і спісам «Дзяржаўных прэмій БССР 1972 года».

Унутры кожнага раздзела пра канкрэтнага пісьменніка структура такая. Па-першае, даецца біяграфічная частка, дзе чытачу паведамляюцца звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка, яго грамадскую работу. Такі матэрыял, безумоўна, абавязковы ў даведніку, і ён вельмі спатрэбіцца тым, каму, паводле праводны, прызначаецца гэтае выданне, — «лектарам і слухачам універсітэтаў культуры, бібліятэчным работнікам і ўсім, хто цікавіцца беларускай літаратурай».

Другую частку складаюць пашыраныя анатацыі на творы, адзначаныя прэміямі. Тут І. Смыкава спрабуе расказаць чытачу пра змест і ідэйна-мастацкія вартасці

твора, яго значэнне ў гісторыі развіцця беларускай савецкай літаратуры. У канцы кожнай анатацыі прыводзіцца спіс крытычнай літаратуры пра твор і рэцэнзіі або водгукі, прысвечаныя яму.

У гэтым жа раздзеле складальніца дае спасылкі на крыніцы (саюзныя і рэспубліканскія газеты або «Збор законаў, указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР»), дзе былі апублікаваны ўказы аб прысуджэнні прэміі таму ці іншаму пісьменніку. Складальніца клапаціліва сабрала матэрыял, і чытач цяпер мае магчымасць лёгка адшукаць патрэбную яму крыніцу.

У даведніку «Беларускія пісьменнікі—лаўрэаты», дарэчы, можна знайсці і крыніцы публікацыі пастаноў урада СССР аб устанаўленні Ленінскай прэміі (стар. 24), Дзяржаўных прэмій СССР (стар. 46), пастаноў Савета Міністраў БССР аб Дзяржаўных прэміях БССР (стар. 94), Літаратурных прэмій імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа (стар. 128), пастаноў Бюро ЦК ЛКСМ Беларусі аб устанаўленні пастаяннай прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (стар. 174). Такія звесткі вельмі дарэчы пададзены ў даведніку, які будучы заўсёды пад рукою ў чытача.

У цэлым паказальнік «Беларускія пісьменнікі—лаўрэаты» складзены кваліфікавана і саслужыць добрую службу тым, на каго разлічаны, — паможа масаваму чытачу лепш арыентавацца пры вывучэнні творчасці тых беларускіх пісьменнікаў, чые творы атрымалі ўсесаюзныя або рэспубліканскія прэміі.

Станоўча ацэньваючы гэтае бібліяграфічнае выданне ўвогуле, нельга, аднак, прайсці міма недапрацовак і недакладнасцей.

Глянем на біяграфічны матэрыял пра пісьменнікаў-лаўрэатаў. У асноўным ён адабраны ўдала, правільна і аб'ектыўна і выконвае сваю непасрэдную функцыю — каратка, сцісла інфармаваць чытача пра жыццёвы шлях і творчую працу пісьменнікаў. Некаторыя звесткі хацелася б бачыць распрацаванымі шырай, дэталёвей, паўней. Так, напрыклад, у матэрыяле пра Я. Купалу сказана (стар. 6),

што яго паэма «Магіла льва» асобнай кніжкай выйшла ў 1927 годзе. Тут варта было б у дужках зазначыць, што гэта паэма напісана ў 1913 годзе і апублікавана ў 1920.

Тое самае датычыцца і драматызаваных паэм Я. Купалы і яго п'ес. Пасля кожнай з іх (стар. 7) указана дата, але нідзе не агаворана, што гэта дата першай публікацыі, і чытач павінен здагадацца, што гэта такое — дата напісання твора ці дата першай яго публікацыі. А ў паэта часта даты напісання і першай публікацыі твораў раздзелены не малым адрэзкам часу. Так, драма «Раскіданае гняздо», як гэта і адзначана ў даведніку, пастаўлена ў 1917 годзе на сцэне, а надрукавана была ўпершыню ў 1919. Напісана ж яна ў 1913 годзе. У гэтым самым годзе быў напісаны і жарт «Прымакі», але пастаўлены і апублікаваны толькі ў 1920 годзе.

І яшчэ адна заўвага да біяграфіі і творчасці Я. Купалы. Яго паэма «Над ракою Арэсай» названа «Над ракой Арэсай». Такая памылка вельмі часта дапускаецца пры напісанні назвы гэтага купалаўскага твора. Таму тут трэба быць асабліва пільным.

Недакладнасць трапляецца і ў біяграфіі Я. Коласа: назва яго першага зборніка вершаў «Песні-жалыбы» (часам назву гэтага зборніка чытаюць, ставячы націск на апошнім складзе, што не адпавядае сапраўднасці. — Я. С.) падаецца без дэфіса, хоць трэба гэтую назву пісаць праз дэфіс, бо яна азначае, «песні-плачы», «песні-галашэнні». Варта было таксама ўдакладніць дату публікацыі п'есы Я. Коласа «Вайна вайне» з тае прычыны, што яе другая рэдакцыя была апублікавана ў 1931, а канчатковая — у 1938 годзе.

Якуб Колас — выдатны майстар мастацкіх твораў для дзяцей, адзін з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры. І пра гэта варта было напамінаць чытачу ў раздзеле, дзе раскрываецца біяграфія і творчы шлях пісьменніка.

Не хацелася б бачыць недакладнасцей і памылак, якія праскочылі ў біяграфічных даведках. Так, напрыклад, на старонцы 49 сказана,

што Янка Брыль «неаднаразова абіраўся дэпутатам Вярхсўнага Савета СССР і БССР». Гэта не адпавядае сапраўднасці: пісьменнік выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР 6-га склікання. Або на старонцы 62 напісана: «У аснову паэмы «Новае рэчышча» (1951) пакладзены падзеі пасляваеннай беларускай вёскі. За гэтую паэму А. Куляшова прысуджана Дзяржаўная прэмія ССРСР (1949)». Чытач павінен гадаць, што азначае дата 1951, бо, вядома ж, да публікацыі твор не мог атрымаць Дзяржаўнай прэміі ССРСР. На гэтай самай старонцы сказана, што «яшчэ ў даваенныя гады» А. Куляшоў пераклаў... «Кабзар» Т. Шаўчэнкі (?). А трэба было сказаць, што разам з іншымі беларускімі паэтамі А. Куляшоў прымаў удзел у перакладзе твораў з «Кабзара» Т. Шаўчэнкі. Часопісы «Беларускі летапіс» і «Калоссе» на старонцы 73 названы чамусьці газетамі.

Некаторыя памылкі праскочылі ў даведніку з-за няўважлівасці, як кажуць, звычайныя карэктарскія. (Дарэчы, у гэтым даведніку, як і ў іншых выданнях Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя Ул. І. Леніна, не знойдзем прозвішча карэктара ў выхадных дадзеных. Таму, відаць, і ў гэтай кнізе, і ў іншых выданнях гэтай паважанай установы, асабліва ў «Летапісе друку БССР» і «Новых кнігах БССР», дапускаюцца недакладнасці і памылкі, якія прыкра бачыць у бібліяграфічных працах. — Я. С.) Калі б вопытны карэктар вычытаў даведнік «Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты», не асталося б у ім столькі літар і лічбаў «не свайго» шрыфта, не было б і арфаграфічных і граматычных памылак, якія, на жаль, ёсць.

Толькі няўважлівасцю можна выглумачыць той факт, што год нараджэння М. Лынькова ў даведніку (стар. 107) — 1889 (трэба 1899. — Я. С.). Або такое сцверджанне (стар. 143): «У 1963 годзе ў перакладзе Дубоўкі выйшла ў свет кніга выбраных твораў Дж. Байрана». У гэтай кнізе сапраўды ёсць пераклады Ул. Дубоўкі, але ж не толькі яго.

Недакладна названы ў даведніку год, з якога А. Макаёнак з'яў-

ляецца галоўным рэдактарам часопіса «Неман». Трэба — 1966, бо ў 1958—1966 гадах яго рэдагаваў Я. Васілёнак. Варта было таксама абнавіць звесткі пра месца работы В. Быкава.

Літаратура пра жыццё і творчасць кожнага канкрэтнага пісьменніка ў асноўным падабрана добра, і чытач зможа скласці сабе даволі поўнае і ўсебаковае ўяўленне пра жыццёвы шлях і творчасць пісьменніка-лаўрэата. Праўда, і тут хочацца выказаць некаторыя заўвагі.

Так, у спісе літаратуры пра жыццё і творчасць Я. Купалы чытачу рэкамендуюцца паасобныя раздзелы ў кнігах некаторых даследчыкаў і пісьменнікаў, а не называюцца манаграфіі А. Макарэвіча «Ад песень і думак народных» (1965), А. Ленсу «Фольклорныя традыцыі в дооктябрьском творчестве Янки Купалы» (1965), І. Шот «Фольклор в творчестве Янки Купалы» (М., 1968). Тут дарэчы было адаслаць чытача і да «Бібліяграфіі твораў Янкі Купалы» (ч. 1—3, 1955—1972), але можна было і не рэкамендаваць у многім устарэлую ўжо кнігу П. Сонцава «Вывучэнне творчасці Янкі Купалы ў школе» (1958).

У падборцы літаратуры пра Я. Коласа трэба было б назваць манаграфіі Ю. Пшыркова «Трылогія Якуба Коласа «На ростанях» (1956), А. Лойкі «Новая зямля» Якуба Коласа. Вытокі, веліч, характава» (1961), М. Мушынскага «Ад задумы да здзяйснення» (1965), зборнік крытычных эцюдаў І. Навуменкі пра творчасць Я. Коласа «3 глыбін жыцця» (1960).

Хоць у прадмове і сказана, што для даведніка «падбор матэрыялу закончаны 1 ліпеня 1971 года», але на паліцы кнігарань ён трапіў толькі ў самым канцы 1973 года. Трэба было некаторыя звесткі абнавіць у карэктуры. Да прыкладу, не зашкодзіла б паведаміць чытачам, што з 1972 года выдаюцца зборы твораў Я. Коласа ў 14 тамах, Я. Купалы ў 7 тамах і г. д.

Шырэйшымі, больш грунтоўнымі павінны былі быць спісы літаратуры пра жыццё і творчасць І. Мележа, М. Танка, П. Панчанкі,

К. Кірэенкі, І. Навуменкі, А. Пысіна, С. Дзяргая.

Названыя вышэй упушчэнні і недакладнасці найяскравей сведчаць, што бібліяграфічная праца патрабуе шырокіх спецыяльных ведаў, вялікай цярплівасці, асцярожнасці і пачуцця меры пры адборы і надзвычайнай уважлівасці пры выверцы матэрыялаў, якія аўтар збіраецца рэкамендаваць чытачу. Такая вось складанасць і нялёгкасць падрыхтоўкі, відаць, з'яўляюцца прычынаю таго факта, што ў нас пакуль яшчэ мала выдаецца бібліяграфічных даведнікаў і паказальнікаў па беларускай літаратуры. І вельмі добра, што выйшаў з друку бібліяграфічны паказальнік «Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты». Нягледзячы на недагляды, ён дасць чытачу інфармацыю і пра жыццё, і пра творчасць, і пра грамадскую і дзяржаўную дзейнасць пісьменнікаў-лаўрэатаў, і пра творы, адзначаныя прэміямі, г. зн. пра лепшыя здабыткі беларускай савецкай літаратуры.

Прыемна таксама і тое, што на падмогу нашаму старэйшаму бібліёграфу, выдатнаму знаўцу беларускай літаратуры Н. Б. Ватацы, чые бібліяграфічныя працы завявалі заслужаную шырокую папулярнасць у чытачоў і даследчыкаў роднай літаратуры, расце маладая змена, якая павінна ўзяць на сябе клопат пра развіццё бібліяграфічнай службы ў галіне беларускай мастацкай літаратуры, літаратурназнаўства і крытыкі. Заўважым, што даведнік, пра які мы вядзём гаворку, — ужо другая бібліяграфічная праца І. Смыкавай. У 1963 годзе яна выдала даведнік «Іван Мележ». Хочацца пажадаць ёй спору і плёну ў далейшай працы.

У заключэнне хацелася б выказаць вось якую думку. Кожны з аўтараў, уключаных у даведнік «Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты», варта самастойнай грунтоўнай бібліяграфічнай працы, дзе былі б сабраны звесткі пра мастацкія, публіцыстычныя, крытычныя творы пісьменніка і літаратура пра яго. А выдадзены пакуль што такія працы толькі пра Я. Купалу, Я. Коласа, П. Броўку, К. Крапіву, М. Лынькова, ды некаторым былі прысвечаны (выйшлі ўжо даўна-

вата!) бібліяграфічныя памяткі або кароткія бібліяграфічныя даведнікі (І. Мележ, А. Куляшоў, І. Шамякін, П. Панчанка, П. Пестрак). Трэба спадзявацца, што такія грунтоўныя бібліяграфічныя даведнікі з цягам часу будуць выдадзены. Яны вельмі патрэбныя чытачу.